

HUMANITIES INSTITUTE

Bülent M. Çelik, MA

Bala (Çocuk) (1942)

EMİRHAN YENİKİ (1909 – 2000)

GENEL BAKIŞ

Yazar Emirhan Nigmatcanoviç Yenikiyev (Emirhan Yeniki) 1909 yılında Başkurdistan'ın Ufa bölgesinde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini doğduğu köyde tamamlayan Yeniki daha sonra Kazan Devlet Üniversitesi'nden mezun olmuştur. Sonraki yıllarda *Kızıl Tataristan* gazetesinde çalışmaya başlamıştır. *Dost Kişi* (1929) gibi ilk eserlerini bu yıllarda yayımlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında cephede ikmal ve muhafız sınıfında görev alan Yeniki'nin *Bala* (1942), *Gelincik Çiçeği* (1944), *Yalnız Kaz* (1944), *Bir Saatliğine* (1944) gibi eserleri *Sovyet Edebiyatı* dergisinde yayımlanmıştır. Savaşın sonuna da eserlerini kaleme almaya devam eden Yeniki'nin *Sağ Olun Yoldaşlar* (1954), *Güzellik* (1964), *Biz De Askerdik* (1971), *Son Kitap* (1987) gibi birçok eseri yayımlanmıştır. Tatar edebiyatının en çok okunan yazarlarından biri olan Emirhan Yeniki'nin Tatar edebiyatındaki eserleri genellikle benzersiz bir dünya oluşturarak felsefi ve kalıcı sorunları edebî bir dil ile ele alır, okuyucuları bu konular üzerinde düşünmeye teşvik eder. Tatar Devlet Ödülü sahibi Emirhan Yeniki 2000 yılında Kazan'da hayatını kaybetmiştir.

Eser Tatar savaş edebiyatının en güzel örneklerinden biri olan Emirhan Yeniki'nin *Bala* adlı hikâyesi 1942 yılında *Sovyet Edebiyatı* dergisinde yayımlanmıştır. Eser, Zarif adında bir askerinin intikal sırasındaki psikolojik iç çatışmalarını ve intikal sırasında bulunduğu küçük bir çocuğu annesine kavuşturmasını konu edinir. Emirhan Yeniki'nin Tatar edebiyatındaki eserleri, genellikle benzersiz bir dünya oluşturarak felsefi ve kalıcı sorunları edebî bir dil ile ele alır, okuyucuları bu konular üzerinde düşünmeye teşvik eder. Yazar savaş dönemi yazıları için "Her gün ölümle karşılaştım ama öykülerimde yaşamı ve onun ölümden daha güçlü olduğunu yazdım." İfadesini kullanmıştır. Yeniki'nin savaş dönemi eserleri aksiyonun az olmasına karşın içten duygular ve hisler açısından zengindir. Bu yüzden yazarın eserlerinde kullandığı teknikler, olayların örgüsü ve kompozisyon kahramanların psikolojik gelişimine yöneliktir. *Bala* eserinin başkişisi Zarif de bu bağlamda askerî disiplin ve nezaket kuralları karşısında intikal sırasında bulunduğu bir çocuğun hayatı için psikolojik bir iç çatışmaya düşer; disiplinsizlik mi yoksa vicdan mı? Bu iç çatışma sürerken yazarın akıcı üslubu da eseri okurlar için çözülmeye hazır bir bulmaca hâline getirerek savaş edebiyatı literatürüne altın harflerle yazdırır.

Özet

Teğmen İvanov'un bölüğü olası bir hava taarruzundan kaçınmak amacıyla ormanlık bir arazide muharebe bölgesine doğru avcı kolu düzeninde intikal eder. İlk muharebesine doğru yavaş adımlarla ilerleyen Zarif'in köyüne, eşine ve kızı Feride'ye olan özlem dolu düşünceleri bölük komutanının hava taarruzu ikazıyla bölünür. Hava taarruzundan sonra kaybolmuş bir kız çocuğuyla karşılaşan Zarif artık hem ahlaki hem de görev bilinci açısından ikileme düşmüştür. Ani bir kararla çocuğu kucaklayarak tam teçhizat koşturmuş olan Zarif'in önünde zorlu dakikalar vardır. Bir yandan çocuğun hayatını kurtarma diğer yandan bölüğünden ayrı düşmeme bilinciyle hareket eden Zarif bir yol ayrımında bölüğünden ayrılmayı seçerek istasyona doğru koşturmuş olur. Kız çocuğunu istasyonda annesine kavuşturan Zarif bu kez de bölüğünü yakalayabilmek için süratle koşturmuş olur. Üstün bir görev bilinciyle bölüğüne doğru koşan Zarif, demiryolunun kenarında bölüğünü istirahat hâlindeyken bulur. Bölük komutanının karşısına çıkan Zarif başından geçenleri ona anlatır. Teğmen İvanov onu "kutsal bir iş" yaptığını vurgulayarak beklenmedik bir şekilde takdir eder. Böylece Zarif ilk muharebesine büyük bir motivasyon kaynağıyla girmiş olur.

OLAY ÖRGÜSÜ

İntikal Teğmen İvanov'un bölüğü ormanlık bir arazide hava taarruzundan korunmak amacıyla avcı kolunda intikal eder. İntikal sırasında kullandıkları yol savaşın tüm vahşetine tanıklık etmiş sessiz bir

tanıktır. İssız ormanın içinde ilerleyişine devam eden bölüğün arka sıralarından Zarif önündeki silah arkadaşının sırt çantasının sallanmasına bakarak dalgın bir şekilde ilerler. Onun aklında burnunda tüten vatani, her aklına geldiğinde kulaklarında sesini duyar gibi olduğu eşi, küçük kızı Feride ve hasat zamanı gelen ekinleri vardır. Bu derin düşünceler içinde ilerleyişine devam eden Zarif bir anda bölük komutanının “hava taarruzu” sesiyle irkilerek kendine gelir. Tüm bölük hemen ormanın içlerine doğru dağılıp mevzi alırlar.

Bala Bombardıman uçağı uzaklaşınca Teğmen İvanov’un emriyle bölük tekrar toplanmaya başlar. O sırada mevzi aldığı yerden kalkan Zarif birkaç metre önünde üç dört yaşlarında bir kız çocuğu görür. Üzerinde mavi bir giysi, bir ayağında sarı bir bot olan çocuk ağlamaktan gözleri şişmiş bir şekilde Zarif’e bakar. Zarif çocuğun kaybolduğunu anlar ancak bölüğünden ayrılmama ve çocuğu kurtarma düşüncesi arasında anlık bir ikileme düşer. İlk hamlesi bölüğüne yönelmek olsa da bir adım bile atmadan çocuğa doğru koşup onu kucağına alarak bölüğüne yetişmek için son gücüyle koşmaya başlar ancak bölüğü bu kadar kısa bir süre geçmesine rağmen uzaklaşmıştır.

Yol Ayrımı Zarif sırtındaki çantası ve bir eliyle kavradığı tüfeğinin yanında diğer eliyle çocuğu sıkıca kucaklayarak koşar. Çocuk ilk başlarda ağlasa da Zarif ona küçük bir şeker vererek annesi babası hakkında sorular sormaya başlar ve kısa süre sonra çocuk Zarif’e alışır. Zarif’in sıkıca sarılarak koştuğu bu küçük çocuk ona kendi kızı Feride’yi hatırlatır. Bir süre koştuktan sonra bir yol ayrımına gelen Zarif yine bölüğü ve çocuk arasında bir ikileme düşer. Sağdaki yol bölüğüne çıkarken soldaki yol bir istasyona çıkmaktadır. Kafası karışan Zarif buraya daha önce geldiğini hatırlayarak istasyondan bölüğüne doğru giden bir yol olduğunu da anımsar ve hemen istasyon ile bölük arasındaki mesafeyi hesaplamaya başlar. Zarif o sırada çocukla göz geze gelince bir anda aklındaki her şey kaybolur ve “başarabilirim” diyerek istasyona doğru koşmaya başlar.

İstasyon İstasyona doğru süratli bir şekilde koşan Zarif nihayet istasyonu görmeye başlar. Kısa süre sonra hareket etmek üzere olan bir trene binmek üzere toplanmış kalabalık insanların olduğu istasyona varır. O anda bir kadın “evladım” diyerek kendine doğru koşar. Zarif çocuğun annesinin sağ olduğunu görünce sevinir. Anne çocuğunu kucaklayarak Zarif’e yönelir ancak tek kelime etmeden koşmaya başlar. Tekrar koşmaya başlayan Zarif’in aklındaki tek şey, bölüğüne nasıl yetişeceğidir.

Teğmen İvanov Demiryolu boyunca koşmaya devam eden Zarif nihayet bölüğünü görür ve daha hızlı koşmaya başlar. Sonunda bölüğüne ulaşan Zarif askerleri istirahat ederken bulduktan sonra hemen bir köşede sigara içmekte olan bölük komutanının yanına gelir. Kan ter içinde soluk soluğa kalan Zarif bölük komutanına tekmiil verir. Zarif’in beklentisinin aksine Teğmen İvanov onu son derece sakin bir şekilde karşılar. Zarif başından geçen olayları anlattıktan sonra Teğmen İvanov ona kutsal bir iş başardığı için teşekkür eder. Yarım saat sonra bölüğüyle birlikte ilk muharebesine katılır. Ölümün kol gezdiği savaş meydanında ilk çatışması olmasına rağmen içi garip bir huzurla dolar. Muharebe sırasında bir an boynunu istemsizce ovuşturan Zarif, hâlâ çocuğun elinin sıcaklığını hisseder.

KİŞİLER

Zarif (Vicdanlı) Kızıl Ordu askeri Er Zarif savaşın içinde varlık gösteren ancak savaşın ruhunu tam anlamıyla içselleştirememiş bir askerdir. Fiziksel olarak disiplinli bir bölüğün parçası olsa da iç dünyasında sivil hayatını, insani duyarlılıklarını ve duygusal bağılıklarını muhafaza eden bir portre çizer. Savaşın ortasında zihni hâlâ ailesindedir. İntikal sırasında dalgın bir şekilde eşiyile kurduğu duygusal bağ ve çocuğuna duyduğu özlem onun dünyasında hâlâ belirleyici öğelerdendir. Zarif, bu yönüyle ideolojik bir asker değil, insanî değerleri ön plana çıkaran iç muhakemesi güçlü vicdanlı bir birey olarak öne çıkar. Dolayısıyla Zarif’in karakterinde en belirgin ve yönlendirici özellik vicdandır. Ormanda intikal hâlindeyken karşılaştığı küçük bir kız çocuğuna sırtını dönmemesi onun iç dünyasını dışa vuran eylem biçimidir. Komutanın emirlerine ve askerî disipline aykırı olacak şekilde bölüğünden ayrılması bir anlık duygusal refleks değil, derin bir vicdanî muhakemenin sonucudur. Bu tercih Zarif’in görev bilincinden yoksun olduğu anlamına gelmez aksine insanî bir sorumluluğun askerî sorumlulukla çatıştığı anda bile ahlaki pusulasını yitirmeyen bir kişilik olarak konumlanmasını sağlar. Kız çocuğunu annesine ulaştırmasının ardından bölüğüne yetişmek için gösterdiği çaba onun vicdan ile sorumluluk duygusunu birlikte taşıyabildiğini gösterir. Komutanı tarafından takdir edilmesi de bu vicdanî tutumun

evrensel olarak kabul gören bir değer taşıdığını ima eder ancak yine de bölük komutanının disiplinli bir subay olarak askerî disiplinsizliği göz ardı ederek insanî değerlere önem vermesi yazarın ideolojisiyle de ilişkilendirilebilir. Nitekim Zarif bireysel etik ile kolektif disiplin arasında sıkışmış bir karakter olmaktan öte savaş ortamında dahi insan kalabilmeyi başaran bir örnek figür olarak dikkat çeker. Bunu başarırken aynı zamanda askerî disiplinden ödün vermeyecek kadar sorumluluğunun da bilincindedir.

Duyarlı Başkişi Zarif, savaşın acımasız gerçekliği içerisinde yalnızca emirleri yerine getiren sıradan bir asker olmanın ötesinde derin bir insani duyarlılık taşıyan ve zor koşullarda inisiyatif alabilen kompleks bir karakter olarak tasvir edilir. Anlatıda disiplinli bir subay olan Teğmen İvanov'un bölüğünde görev yapan Zarif'in askerî emir-komuta zinciri içinde vereceği kararlar oldukça sınırlıdır ancak karşılaştığı zor anlarda duyarlılığıyla verdiği kararların bir sınırı yoktur. Muharebe alanında, askerî disiplin çerçevesinde birlik düzeninin korunması esastır ve bu düzenin dışına çıkmak ciddi bir disiplinsizlik olarak kabul edilir ancak Zarif'in, hava taarruzunun hemen ardından arazide karşılaştığı küçük ve yalnız bir çocuğa kayıtsız kalmaması onun insani duyarlılığını gözler önüne serer. Bu karşılaşma Zarif'in askerî disiplinle insani sorumluluk arasında yaşadığı derin çatışmanın somut bir örneğidir. Zarif bir yanda askerî disipline sadakat ve birlik düzenine bağlılık arzusu diğer yanda çaresiz bir çocuğa yardım etme isteği ve insani sorumluluk duygusuyla içsel olarak sürekli bir gerilim hâlinindedir. İçine düştüğü bu ikilem onun karar alma sürecini zorlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda karakterinin ruhsal derinliğini ve duyarlılığını ortaya koyarak onun gelişiminde önemli bir rol oynar. Zarif'in yaşadığı diğer ikilem, çocukla birlikte yol ayrımına gelerek bölüğünün ilerlediği yoldan sapıp çocuğun annesini bulabileceği umuduyla istasyona yönelmesidir. Zarif'in çocuğu annesine teslim ettikten sonra hiçbir beklentisi olmadan sessiz kalması ve tekrar görev bilinciyle koşmaya başlaması onun iç dünyasındaki duyarlılık ile askerî sorumluluk arasındaki hassas dengeyi yansıtır. Onun bu davranışı ne tamamen disiplinin kölesi ne de saf bir duygusal figür olduğunu göstermenin aksine karmaşık ve çok boyutlu bir asker kişi portresi çizdiğini gösterir. Zarif'in yaşadığı bu içsel çatışma ve duyarlılık yazarın savaşın insan ruhunda yarattığı derin etkileri ve ahlaki sorunları anlamaya yönelik bakış açısını yansıtmaktadır.

Teğmen İvanov (Sağduyulu) Emirhan Yeniki'nin *Bala* hikâyesinin norm karakteri Teğmen İvanov'dur. Teğmen İvanov öngörüsü yüksek ve disiplinli bir subaydır. Anlatının henüz başında "Teğmen İvanov'un bölüğü büyük bir teyakkuz hâlinde ormanın içinden sonraki pozisyonlarına doğru intikal ediyor. Kızıl Ordu askerleri, bir düşman uçağı görüldüğünde ağaçların arasında çabucak örtü yapabilmek için yolun her iki yanında çiftler çiftler sıralanıyorlar." bu cümlelerle tasvir edilen Teğmen İvanov'un bölüğünü bu düzende ilerletmesine askerî literatürde avcı kolu denmektedir. Avcı kolu düzeninde askerî birlikler hareket hâlindeyken herhangi bir saldırıya karşı bir yolun iki yanına dizilerek tek sıra hâlinde intikal ederler. Teğmen İvanov'un bölüğünün söz konusu şekilde intikaline harp sanatı açısından bakıldığı zaman onun disiplinli ve askerî kurallara uyan biri olduğunu söylemek yeterlidir. Ancak Teğmen İvanov, kurgunun ilerleyen bölümünde amirinden izinsiz ve bölüğünden ayrı hareket eden Zarif'in disiplinsizlik teşkil eden davranışına askerî disiplin çerçevesinden değil, insani bir açıdan, sağduyulu bir şekilde bakar ve onu takdir eder. Norm karakter Teğmen İvanov gibi disiplinli bir askerin maiyetindeki Zarif'in bu davranışına böyle tepki vermesi beklenmedik bir olaydır. Dolayısıyla Teğmen İvanov'un bu görüşü aslında yazarın ahlaki görüşünü yansıtmaktadır.

TEMALAR

PSİKOLOJİK

İkilem İkilem teması Emirhan Yeniki'nin *Bala* adlı anlatısında psikolojik kapsam çerçevesinde eserin merkezî dinamiğini oluşturur. Başkişi Er Zarif, askerî intikal sırasında karşılaştığı küçük bir çocuğa karşı duyduğu insani duyarlılık ile askerî düzen ve disiplin gereği bölüğüne bağlı kalma zorunluluğu arasında derin bir iç çatışma yaşar. Bu ikilem Zarif'in askerî kurallara uyma eğilimiyle merhamet ve sorumluluk duygusu arasında gidip gelmesiyle somutlaşır. Askerî disiplinin katılığı ve savaşın acımasız gerçekliği karşısında Zarif'in çocuğu kucaklayıp ona yardım etmeyi seçmesi onun vicdanının sesi olarak öne çıkar. Ancak Zarif'in bu seçimi hem bölüğünden ayrılmanın hem de bölüğüne geç kalmanın yarattığı endişe ve sorumluluk bilinciyle mücadele ettiği büyük bir psikolojik yük ve suçluluk hissini beraberinde getirir. Öte yandan Teğmen İvanov'un Zarif'in disiplinsizliğine rağmen onu azarlamak yerine "çok kutsal bir iş yaptığı" yönündeki sağduyulu yaklaşımı da anlatıdaki ikilemin sadece Zarif'in

kişisel mücadelesi olmadığını, aynı zamanda askerî disiplin ve insanlık arasında zorlayıcı ama dengeli bir psikolojik gerilimin varlığını gözler önüne serer. İvanov'un bu tutumu askerî disiplinle insanlık arasındaki hassas dengenin korunmasına işaret ederek savaşın zorlayıcı şartlarında insanî değerlerin ve empati yeteneğinin önemini vurgular. Bu yüzden anlatıda psikolojik tema olarak ikilem, yalnızca Zarif'in yaşadığı bireysel çatışma değil, aynı zamanda savaş ortamında insanlıkla disiplin arasındaki güçlü ilişkiyi ve bu ilişkinin getirdiği duygusal karmaşayı da temsil eder. Emirhan Yeniki, bu temayla savaşın sadece fiziksel bir mücadele olmadığını aynı zamanda derin bir iç hesaplaşma ve ahlaki tercih alanı olduğunu ustalıkla yansıtır.

Empati Empati, bireyin bir başkasının duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışması ve onun yaşadığı durumu kendi iç dünyasında kavrayarak ona uygun duygusal bir tepki geliştirmesidir. Emirhan Yeniki'nin *Bala* adlı anlatısında empati teması savaşın sert koşulları ve askerî disiplinine rağmen iki farklı karakterin duygusal tepkileri üzerinden yansıtılır. Zarif'in savaş ortamında kaybolmuş bir çocukla karşılaştığında onun korkusunu, yalnızlığını ve korunma ihtiyacını sezerek askerî görevinin dışına çıkma pahasına yardım etmeyi tercih etmesi empati kurabilme yeteneğini açıkça ortaya koyar. Bu tercih, onun sadece duygusal bir bağ kurduğunu değil, aynı zamanda çocuğun durumunu anlamaya çalışarak harekete geçtiğini gösterir. Zarif'in bu davranışı, bağlı bulunduğu askerî yapının bireysel inisiyatife değil, emir-komuta zinciri ve disipline dayanması nedeniyle anlatı boyunca sürekli bir psikolojik gerilim yaratır. Ancak, anlatıda yalnızca Zarif değil, Teğmen İvanov da empati kurabilen bir karakter olarak ortaya çıkar. Zarif'in disiplinsiz davranışına rağmen onu cezalandırmak yerine yaptığı eylemi anlayışla karşılaması ve bu davranışın ahlaki değerini vurgulaması İvanov'un da benzer bir empati süreci yaşadığını gösterir. Bu yüzden empati teması, yalnızca bireysel bir özellik olarak değil, karakterlerin karar alma süreçlerine etki eden ve anlatının duygusal yapısını şekillendiren bir tema olarak öne çıkar. Her iki karakterin de içinde buldukları askerî yapının ötesinde insanî bir duyarlılıkla hareket etmesi aslında empati temasının savaş gibi sert koşullar altında dahi varlık gösterebildiğini ve karakterlerin psikolojik derinliğini besleyen önemli bir unsur olduğunu yansıtır.

TARTIŞMA SORULARI

Zarif'in kaybolan çocuğu bölüğüne götürmek yerine inisiyatif olarak istasyona götürmesi hakkında ne söylenebilir?

KAYNAKLAR

Çelik, M. B. (2024). *İkinci Dünya Savaşı yılları Tatar edebiyatında hikâye (Sovět edebiyatı dergisi örneğinde)*. (Yüksek Lisans Tezi) Sinop: Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Yeniki, E. (1942). *Bala*. Sovyet Edebiyatı, s. 6-9.

Zagidullina, D. F. (2020). Tatar Prozası Közgesënde (Tatar Edebiyatında Sugışını Tasvirlavniñ Üzgerëshë). *Gasırlar Avazı - Eho Vekov* (2), s. 51-60.